

Monica TILEA

TEORII ALE RECEPTĂRII

Monica TILEA

TEORII ALE RECEPTĂRII

Editura UNIVERSITARIA
Craiova, 2014

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Cristiana TEODORESCU
Conf. univ. dr. Gabriela RUSU-PĂȘĂRIN

Copyright © 2014 Editura Universitaria
Toate drepturile sunt rezervate Editurii Universitaria

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al editorului.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României**TILEA, MONICA**

Teorii ale receptării / Monica Tilea. - Craiova : Universitaria, 2014

Bibliogr.

ISBN 978-606-14-0851-1

82.09

Fiului meu, Iancu

CUVÂNT ÎNAINTE

În centrul oricărui act de comunicare se află misterul receptării sale: cine consumă și ce? cine influențează și pe cine? ce efecte au mesajele transmise? Întrebările de acest tip nu sunt specifice comunicării, regăsindu-se în discuțiile despre orice activitate care implică existența unui public, a unei entități colective metamorfe, obscure și nesigure, definită numai de cifre, urme sau cercetări care vorbesc în numele său, dublând-o cu gesturi ventriloce.

Problema receptării și teoriile pe care le-a generat în domeniul comunicării nu au apărut *ab nihilo*. O contribuție importantă la înțelegerea dispozitivelor de comunicare au avut-o studiile literare, prin atenția pe care au acordat-o problematicii lectorului și a receptării. În replică, științele comunicării au avut o influență directă, de exemplu, asupra înțelegerii activității de producere a textului literar, a mecanismelor generatoare de sens, a fenomenului literar, în general. Această confluență paradigmatică a funcționat, așadar, simetric încă de la începutul apariției sale, deoarece științele comunicării au împrumutat din literatură modele teoretice cu care au operat ulterior, iar teoria literaturii a cunoscut reorientări decisive ale unor zone proprii de interes pe măsură ce au evoluat studiile din domeniul comunicării.

Lucrarea de față își propune să urmărească evoluția problematicii receptării și a publicului, situată în planul focal al

comunicării, plecând de la abordările promovate, inițial, în sfera literaturii.

De altfel, faptul că teoria receptării este pluriformă și proteică prin obiectul său de studiu, prin delimitările conceptuale asumate și, ulterior, prin deschiderile pe care le-a generat este exprimat încă din titlul acestei cărți, în care am ales să utilizăm forma de plural a subsantivului *teorie*. Am dorit să subliniem, astfel, ramificațiile acestei teorii în domenii, e drept, conexe, dar totuși diferite, și, în plus, să marcăm imposibilitatea de a găsi, în interiorul efervescentei care o caracterizează, un fir roșu sau un trunchi comun care să permită folosirea formei unificatoare a singularului.

O a doua opțiune pe care dorim să o explicăm este folosirea cuvântului *lector* în loc de *cititor*. Această alegere de natură terminologică este justificată de necesitatea de a utiliza un singur termen pentru a desemna autorul lecturii, înțelegând ca acțiune al cărei obiect îl constituie nu doar textele literare, ci toate tipurile de texte, indiferent de semnele care le compun sau de suportul acestora. În ceea ce privește diferența dintre receptor și lector, ea va fi explicată pe larg în primul capitol.

Cartea va debuta prin introducerea unui set de noțiuni, concepte și puncte de vedere avansate de scriitori și cercetători din domeniul literaturii, care au fost preluate și dezvoltate în cadrul studiilor receptării mesajelor mediatice. Deși nu ne propunem să comentăm sau să analizăm în detaliu aspectele prezentate din perspectivă literară, considerăm că este necesar să invocăm acele elemente relevante din perspectiva studiilor comunicării plecând de la două premise importante pe care le enunțăm axiomatic: existența unui contact (metodologic și conceptual) între științele comunicării și cele ale literaturii și importanța unei culturi literare pentru orice comunicator care își propune să transmită, sub o formă sau alta, un mesaj către un destinatar.

În primul capitol, *Teoriile receptării și studiile literare*, vom urmări, în primul rând, definirea contextului literar și teoretic în care au apărut teoriile receptării. În al doilea rând, vom studia legătura dintre teoriile receptării și teoriile lecturii plecând de la o analiză a

răspunsurilor la întrebările *ce citim?* și *cum citim?*, adică de la definirea textului și a actului de lectură. În subcapitolul *Teorii ale efectului* vom discuta conceptele care stau la baza analizei modului în care textul condiționează lectura pentru ca, apoi, în următorul subcapitol, *Teorii ale receptării*, să ne ocupăm de analiza lecturii înțeleasă ca manieră concretă de reacție în fața textului literar a unui public real, definit de un anumit context istoric (Hans Robert Jauss), social (Robert Escarpit) sau psihologic (Michel Picard). Vom încheia acest capitol prin prezentarea abordărilor actuale ale lectorului empiric (subiectul-lector).

Suportul teoretic al acestei prime părți îl reprezintă lucrări din sfera teoriei literare, dublate de cercetări din domeniul didacticii lecturii literare care, fiind pragmatic orientate către un public țintă real, completează și lămuresc informațiile legate de lectorul empiric al unui text literar.

În studiul de caz prezentat la finalul primului capitol vom analiza, plecând de la rezultatele unei anchete realizate pe bază de chestionar, o practică de lectură concretă, a unui public real. Includerea unui studiu de caz la sfârșitul fiecărui capitol al cărții este justificată de dorința noastră de a pune în evidență latura pragmatică a teoriilor prezentate, faptul că ele pot fi folosite în lumea reală și pot produce efecte concrete fie la nivel educațional (primul studiu de caz), fie la nivel economic, comercial (al doilea studiu de caz).

Capitolul al doilea al cărții, *Teoriile receptării și științele comunicării*, vizează realizarea unei sinteze a abordărilor receptării mesajelor mediatice din perspectivă diacronică. Acestea vor fi orodate folosindu-se un criteriu similar celui care a determinat structura primului capitol. Astfel, într-o primă parte, vom prezenta modele de analiză a receptării ca rezultat, pentru a ne ocupa apoi de receptare ca proces. Subcapitolul *Receptarea ca rezultat* va conține acele modele de analiză a receptării centrate pe capacitatea mesajelor mediatice de a induce reacții și interpretări din partea unui public considerat a fi, inițial, pasiv (*Modelul seringii hipodermice*), apoi activ (*Modelul utilizărilor și recompenselor*). În *Receptarea ca proces* vom aborda modul în care reacționează un anumit public la un mesaj mediativ, concentrându-ne atenția asupra sferei conceptuale și a abordărilor

specifice *Studiilor culturale*, care au deschis o nouă paradigmă în interiorul studiilor receptării în a doua jumătate a secolului al XX-lea.

În fine, ultimul subcapitol, *Analiza receptării*, va fi consacrat direcției care a completat modelele de analiză a receptării după 1980, în principal prin extinderea și îmbogățirea metodologiei de cercetare cu o tehnică nouă pentru științele comunicării, și anume *cercetarea etnografică* a publicului.

Studiul de caz de la finalul celui de-al doilea capitol va oferi exemplul unei lecturi intertextuale a imaginilor publicitare fixe și va fi menit să sublinieze tendința actuală din publicitate de a crea mesaje capabile să genereze lecturi interactive din partea unui public care devine, astfel, complicele producătorului mesajului.

Cartea beneficiază, în fine, de trei secțiuni care se doresc a fi elemente paratextuale în măsură să completeze și să susțină lectura întregii lucrări.

Astfel, după o scurtă prezentare biobibliografică a autorilor citați, vom oferi, în cadrul unui *Glosar*, explicații în legătură cu diverse noțiuni și concepte care, fără a face obiectul propriu zis al analizelor și al prezentărilor care vor urma, au fost necesare pentru realizarea și discutarea acestora.

Ultima secțiune a cărții va reuni texte în care sunt dezvoltate unele aspecte deja prezentate, completându-le sau îmbogățindu-le cu noi arii de reflecție. Întrebărilor *ce citim?* și *cum citim?* – enunțate în primul capitol – li se va adăuga, de exemplu, prin această secțiune a cărții, o interogație la fel de importantă, *de ce citim?*, al cărei răspuns am ales să îl lăsăm la latitudinea cititorului. Din punctul lui Charles Dantzig de vedere, citim pentru a ne regăsi, pentru ură, pentru a depăși jumătatea cărții, pentru titluri, pentru a ne contrazice, pentru formă, pentru a învăța, pentru a ne consola, pentru sănătate sau virtute, pentru a spune că am citit, pentru a ne face prieteni, pentru a descoperi ceea ce nu a spus autorul sau, pur și simplu, pentru plăcerea de a citi. Și lista sa, din care am citat aleatoriu, nu se oprește aici. Ea trimite inclusiv la ceea ce se află dincolo de paginile cărții lui Dantzig, arătând, o dată în plus, că, până la urmă, nu răspunsurile pe care le-am putea găsi sunt cele care contează, ci faptul că formulăm această întrebare, că

încercăm să îi răspundem printr-un recompensator exercițiu de autoreflexivitate care ne poate aduce mai aproape de noi înșine și de acțiunile noastre.

Încheiem prin a spune că am scris această carte din dorința de a oferi nu o *Concluzie* cu privire la studiile receptării – care sunt departe, după părerea noastră, de a fi formulat toate răspunsurile posibile cel puțin deoarece rămân, în continuare, întrebări neformulate încă – ci, cum ar fi spus Marcel Proust, o *Incitare* la reflecții și interogații legate nu numai de problema specifică tratată aici, ci și de propriul nostru mod de a citi și, nu în ultimul rând, de lumea în care trăim.

I / TEORIILE RECEPTĂRII ȘI STUDIILE LITERARE

1. Contextul apariției teoriilor receptării

Problema lecturii și a receptării unei opere literare a apărut relativ târziu în teoria literaturii. Lectura savantă, reprezentată de critica universitară, s-a substituit oricărui alt tip de lectură și a condus la eliminarea lectorului empiric, a cărui lectură s-a considerat fi imperfectă, incompletă și deficitară din punctul de vedere al înțelegerii și al interpretării unui text literar.

Teoriile receptării au apărut într-un *context literar* determinat, pe de o parte, de textele semnate de scriitorii care au semnalat diverse aspecte ale lecturii literare și, pe de altă parte, într-un *context teoretic* determinat de evoluția studiilor teoretice asupra literaturii.

1.1. *Contextul literar*

Anticiparea instalării lectorului pe poziția sa actuală în studiile literare a venit din partea scriitorilor care au contribuit la o eliberare a acestuia de sub dominația textului.